

О. М. Роїк, к. т. н., доц.; І. Р. Арсенюк, к. т. н.;

В. В. Колодний, к. т. н., доц.

ПІДВИЩЕННЯ ТОЧНОСТІ ВНУТРИСХЕМНИХ ВИМІРЮВАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ МЕТОДОМ КОРЕКЦІЇ ФАЗОВОГО ЗСУВУ

ВСТУП

Якість і надійність електронної апаратури визначається рівнем діагностичного забезпечення на всіх стадіях її життєвого циклу, в тому числі і на етапі виробництва. Сьогодні найширше застосування знайшли системи поелементного діагностування, які засновані на внутрисхемних методах визначення параметрів елементів складних об'єктів. Ці методи базуються на інваріантних перетвореннях [1] параметрів кожного елементарного компонента об'єкта діагностування (ОД). Такі перетворення потребують штучного відокремлення досліджуваного елемента від решти схеми, і від якості його виконання залежить точність вимірювань шуканих параметрів, а отже і адекватність визначення технічного стану ОД в цілому.

Один з найпоширеніших методів виконання штучного розчленування замкнених кіл полягає в перетворенні ОД на трикутне електричне коло (одна з його гілок є досліджуваним елементом, а дві інші утворюють шунтувальні кола), і врівноваженні потенціалів на полюсах одного з його елементів. Функцію пристрою врівноваження, при цьому можуть виконувати, наприклад, вимірювальні перетворювачі на базі операційних підсилювачів (ОП), які у сталому режимі підтримують рівність потенціалів на своїх входах. Структурні схеми таких перетворювачів є замкненими структурами з від'ємним зворотним зв'язком, передатна функція яких, описується лінійною функцією

$$W_x = F(Y_x) \cdot (1 + \gamma) + \alpha, \quad (1)$$

де $F(Y_x)$ - деяка залежність від значення параметру досліджуваного двополюсника Y_x ; γ і α - відповідно мультиплікативна і адитивна складові похибки вимірювальних перетворень, при цьому мультиплікативна складова описується виразом

$$\gamma = \frac{1}{1 + k(\omega) \cdot \beta}, \quad (2)$$

де $k(\omega)$ - значення коефіцієнта підсилення операційного підсилювача на частоті сигналу тестового впливу ω ; β - коефіцієнт зворотного зв'язку.

Зазначимо, що адитивна складова похибки перетворень має одне і те ж значення не залежно від знаку тестового сигналу, що надходить на вхід перетворювача. Дана властивість дозволяє лег-

ко виключити цю складову похибки, здійснюючи два перетворення при різних знаках тестового сигналу, з подальшим визначенням різниці отриманих результатів. Тому надалі будемо розглядати тільки мультиплікативну складову похибок перетворень.

З виразу (2) бачимо, що точність вимірювальних перетворень визначається співвідношенням значень коефіцієнта підсилення $k(\omega)$ операційного підсилювача і коефіцієнта зворотного зв'язку β . Так, наприклад, вже на частоті сигналу тестового впливу 1 кГц, коефіцієнт підсилення багатьох ОП не перевищує третього порядку. При цьому для значення $\beta = 10^{-3}$, похибки вимірювальних перетворень будуть перевищувати 50%, що, очевидно, не дозволить адекватно оцінити технічний стан досліджуваного об'єкту. Таким чином, досить актуальною задачею є розробка пристроїв для забезпечення вимірювальних перетворень параметрів двополюсників у складі замкнених електричних кіл.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕТОДІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧІ ПІДВИЩЕННЯ ТОЧНОСТІ ВНУТРИСХЕМНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Ефективними методами підвищення точності внутрисхемних перетворень є структурні методи, серед яких широке розповсюдження отримали методи заміщення. Ці методи засновані на припущенні, що параметри математичної моделі прямого каналу перетворень незмінні як при перетвореннях значень параметрів деякої зразкової міри Y'_0 , так і при перетвореннях значень досліджуваних параметрів Y_x [2]. Якщо дана умова виконується, то виключаючи з розгляду адитивну складову, мультиплікативну складову похибки перетворень можна скорегувати розв'язуючи систему рівнянь, яка формується за результатами проміжних перетворень:

$$\begin{cases} W_x = F(Y_x) \cdot (1 + \gamma); \\ W_0 = F(Y'_0) \cdot (1 + \gamma), \end{cases} \quad (3)$$

де W_x - передатна функція вимірювального перетворювача під час перетворення параметрів Y_x ; W_0 - передатна функція вимірювального перетворювача при перетворенні параметрів Y'_0 .

Очевидно, що розв'язок наведеної системи рівнянь стосовно значення параметрів досліджуваної величини

$$Y_x = Y'_0 \cdot \left(\frac{W_x}{W_0} \right) \quad (4)$$

буде вільний від мультиплікативної складової похибки перетворень.

На рис. 1 наведена структурна схема перетворювача параметрів елементів у складі замкнених електричних кіл, яка забезпечує умову незмінності параметрів каналу перетворень як під час вимірювальних перетворень зразкової міри, так і під час перетворень досліджуваного двополюс-

ника [3]. Основною відмінністю такої структури від, так званої, базової структури є наявність елемента заміщення – комутатора SW , за допомогою якого під час перетворення параметрів досліджуваного двополюсника Y_x зразковий двополюсник Y'_0 підключається до шини нульового рівня, і навпаки, під час перетворення параметрів зразкового двополюсника Y'_0 до шини нульового рівня підключається досліджуваний двополюсник Y_x . За таких умов для обох перетворень забезпечується однакове шунтування входу операційного підсилювача, чим і забезпечується незмінність мультиплікативної похибки перетворень, яка визначається рівнянням

$$1 + \gamma = \left[1 + \frac{1}{k(\omega)} \cdot \left(1 + \frac{Y_x + Y_s + Y'_0}{Y_0} \right) \right]^{-1},$$

де Y_s - провідність, що шунтує вхід ОП перетворювача.

Результат корекції похибки перетворень (4), при цьому, запишеться як

$$Y_x = Y'_0 \frac{U_x^x}{U_x^0}, \quad (5)$$

де U_x^x , U_x^0 - вихідні сигнали перетворювача на етапах проміжних перетворень параметрів Y_x та Y'_0 відповідно.

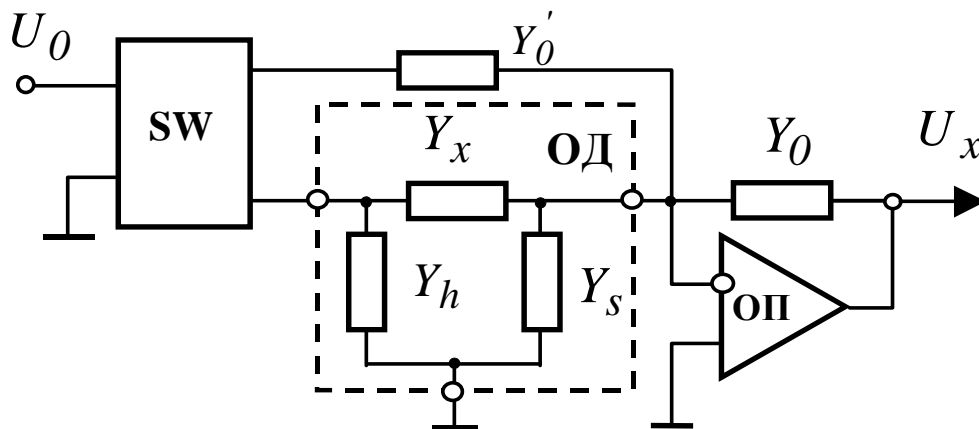

Рис.1. Структурна схема вимірювального перетворювача з елементом заміщення

В загальному випадку досліджувані двополюсники носять комплексний характер, в зв'язку з чим виникає необхідність роздільного перетворення їх складових. Для цього структуру перетворювача (рис.1) слід доповнити квадратурними перетворювачами, що виділяють активну і реактивну складові вихідних сигналів U_x^x , U_x^0 і перетворюють їх в постійні сигнали. Враховуючи це, роздільне перетворення активної та реактивної складових досліджуваних двополюсників з корек-

цією похибок методами заміщення можна описати, відповідно, такими виразами:

$$\operatorname{Re}[Y_x] \approx Y_0' \frac{\operatorname{Re}[U_x^x]}{\operatorname{Re}[U_x^0]}; \quad \operatorname{Im}[Y_x] \approx Y_0' \frac{\operatorname{Im}[U_x^x]}{\operatorname{Re}[U_x^0]}. \quad (6)$$

При цьому операцію визначення відношення постійних значень можна, здійснювати автоматично, наприклад, в процесі аналого-цифрового перетворення, коли оцінку зразкової міри використовувати як опорну напругу АЦП, на аналоговий вхід якого надходять сигнали результатів перетворень складових досліджуваних двополюсників [4, 5].

У порівнянні з базовою структурою, перетворювачі, що реалізують алгоритми корекції похибок (6), мають значно кращі метрологічні характеристики. Однак їх ефективність знижується при значних шунтуваннях досліджуваних двополюсників реактивностями. Це пов'язане з тим, що похибки перетворень γ (залежать від характеристик як досліджуваних компонент і їх оточення, так і ОП), в загальному випадку носять комплексний характер і для даних випадків вагомою стають їх реактивні складові. Тобто, з урахуванням того, що

$$\begin{aligned} U_x^x &= -U_0 \cdot \left\{ \left(\operatorname{Re} \left[\frac{Y_x}{Y_0} \right] + j \operatorname{Im} \left[\frac{Y_x}{Y_0} \right] \right) \cdot (\operatorname{Re}[1 + \gamma] + j \operatorname{Im}[1 + \gamma]) \right\} = \\ &= -U_0 \cdot \frac{1}{Y_0} \cdot (\operatorname{Re}[Y_x] + j \operatorname{Im}[Y_x]) \cdot (\operatorname{Re}[1 + \gamma] + j \operatorname{Im}[1 + \gamma]); \\ U_x^0 &= -U_0 \cdot \left\{ \left(\operatorname{Re} \left[\frac{Y_0'}{Y_0} \right] + j \operatorname{Im} \left[\frac{Y_0'}{Y_0} \right] \right) \cdot (\operatorname{Re}[1 + \gamma] + j \operatorname{Im}[1 + \gamma]) \right\} = \\ &= -U_0 \cdot \frac{Y_0'}{Y_0} \cdot (\operatorname{Re}[1 + \gamma] + j \operatorname{Im}[1 + \gamma]), \end{aligned}$$

алгоритми корекції (6) можна описати такими рівняннями:

$$\operatorname{Re}[Y_x] = Y_0' \cdot \frac{\operatorname{Re}[U_x^\Sigma]}{\operatorname{Re}[U_0^\Sigma]} \cdot \chi_{re}; \quad \operatorname{Im}[Y_x] = Y_0' \cdot \frac{\operatorname{Im}[U_x^\Sigma]}{\operatorname{Re}[U_0^\Sigma]} \cdot \chi_{im}; \quad (7)$$

$$\chi_{re} = \frac{1}{1 - \frac{\operatorname{Im}(1 + \gamma_i)}{\operatorname{Re}(1 + \gamma_i)} \cdot \frac{\operatorname{Im}(Y_x)}{\operatorname{Re}(Y_x)}}; \quad \chi_{im} = \frac{\frac{\operatorname{Im}(Y_x)}{\operatorname{Re}(Y_x)}}{\frac{\operatorname{Im}(1 + \gamma_i)}{\operatorname{Re}(1 + \gamma_i)} + \frac{\operatorname{Im}(Y_x)}{\operatorname{Re}(Y_x)}}$$

Співмножники χ_{re} і χ_{im} в правих частинах рівнянь (7) визначають похибки перетворень, які обумовлені тим, що для даних алгоритмів не береться до уваги фазовий зсув вихідного сигналу перетворювачів, який описується рівнянням

$$-\varphi = \operatorname{arctg}\left(-\frac{\operatorname{Im}(1+\gamma_i)}{\operatorname{Re}(1+\gamma_i)}\right). \quad (8)$$

Щоб виключити складову похибки, яка обумовлена фазовим зсувом, пропонується під час вимірювальних перетворень затримати сигнали керування каналами квадратурних перетворень на таке значення $\tau = \varphi_\tau / \omega$, яке приведе, по можливості, до повної компенсації зсуву $\varphi_\tau - \varphi = 0$. Для визначення часу затримки τ будемо виходити з того, що оцінка зразкової міри, як функція від часу затримки, наприклад, при синусоїдальному тестовому впливі визначається виразом

$$\operatorname{Re}[U_x^0] = \cos(\omega \tau - \varphi).$$

Отже, для визначення τ , пропонується виконати 2 перетворення зразкової міри з нульовою затримкою ($\tau_0 = 0$) і з деякою затримкою часу $\tau_0 < \tau_1 < \pi / \omega$, тобто:

$$\begin{cases} U_{x(\tau_0)}^0 = -U_0 \cdot \cos(\omega \tau_0 - \varphi) = -U_0 \cdot \cos(\varphi); \\ U_{x(\tau_1)}^0 = -U_0 \cdot \cos(\omega \tau_1 - \varphi) = -U_0 \cdot [\cos(\omega \tau_1) \cdot \cos(\varphi) + \sin(\omega \tau_1) \cdot \sin(\varphi)]. \end{cases}$$

Розв'язуючи дану систему стосовно φ , знаходимо шукане значення часу затримки:

$$\tau = \frac{T}{2\pi} \cdot \operatorname{arctg}\left[\frac{U_{x(\tau_1)}^0 / U_{x(\tau_0)}^0}{\sin(\omega \tau_1)} - \operatorname{ctg}(\omega \tau_1)\right], \quad (9)$$

де T – період тестового сигналу U_0 .

Тепер, якщо під час перетворення параметрів складових досліджуваного двополюсника Y_x і під час оцінки параметрів зразкового двополюсника Y_0' встановити затримку квадратурних перетворень τ , то результати перетворень за алгоритмами (7) будуть вільні від будь-яких похибок:

$$\operatorname{Re}[Y_x] = Y_0' \cdot \frac{\operatorname{Re}[U_x^x, \tau]}{\operatorname{Re}[U_x^0, \tau]}; \quad \operatorname{Im}[Y_x] = Y_0' \cdot \frac{\operatorname{Im}[U_x^x, \tau]}{\operatorname{Re}[U_x^0, \tau]}$$

Зазначимо, що запропонований метод корекції мультиплікативної похибки перетворень є комбінованим і поєднує метод заміщення та мультиплікативну корекцію похибок, оскільки в процесі перетворень змінюється коефіцієнт передачі ланки квадратурних перетворень, що входить у склад прямого каналу. Перевагою даного методу є також і те, що він (на відміну від методів корекції

кції фазового зсуву методами поліноміальної апроксимації, а також розділення інтервалів навпіл і золотого перерізу [6, 7], які потребують виконання б...9 вимірювальних перетворень) характеризується більш високою швидкодією, оскільки передбачає виконання лише чотирьох вимірювальних перетворень (два – для визначення часу затримки, шляхом оцінки зразкової міри, і два – для вимірювальних перетворень активної та реактивної складової досліджуваного двополюсника), оскільки значення Y'_0 , з урахуванням τ , можна отримати без додаткового вимірювання, а шляхом відповідних обчислень.

Висновки

Запропоновані методи алгоритмічної корекції похибок під час роздільного перетворення параметрів складових комплексних двополюсників у складі замкнених електричних кіл забезпечують високі швидкодію та точність вимірювальних перетворювачів, шляхом корекції похибки, що зумовлена шунтуванням входу перетворювача та фазовим зсувом його вихідного сигналу. Застосування таких перетворювачів в системах технічної а також медичної діагностики дозволить з високою точністю здійснювати інваріантні вимірювання, що дадуть можливість адекватно оцінити стан досліджуваних об'єктів, а отже підвищити вірогідність систем діагностування в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартяшин А. И., Куликовский К. Л., Куроедов С. К., Орлова Л. В. Основы инвариантного преобразования параметров электрических цепей / Под ред. Мартяшина А. И. – М.: Энергоатомиздат. – 1990. – 216 с.
2. Туз Ю. М. Структурные методы повышения точности измерительных устройств. – Киев: Вища школа. – 1976. – 256 с.
3. Байда Н. П., Месюра В. И., Роик А. М. Самообучающиеся анализаторы производственных дефектов. – М.: Радио и связь. 1991. – 256 с.
4. Арсенюк І. Р., Месюра В. І., Роїк О. М. Виключення мультиплікативної складової похибки перетворення в системах поелементного діагностування пристроїв РЕА // Серія: методи та засоби технічної діагностики. – 1999. – Т8, № 36. – С. 114–120.
5. Арсенюк І. Р. Розробка структурних методів та засобів підвищення точності вимірювальних перетворювачів для систем поелементного діагностування: Автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.11.16. – Вінниця. – 2000. – 158 с.
6. Реклейтис Г., Рейвидран А., Рэгсдел К. Оптимизация в технике: В 2-х кн., Пер. с англ. М.: Мир. – 1986.
7. Роик А. М. Исследование методов и разработка средств преобразования параметров сложных электрических цепей в системах поэлементного диагностирования // Автореферат дис. ... канд. техн. наук. – Винница. – 1990. – 24 с.